

*До спеціалізованої вченої ради Д 08.051.03
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара*

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**доктора економічних наук, професора Циганкової Тетяни Михайлівни
на дисертаційну роботу Сидоренко Катерини Вікторівни
на тему «Формування конкурентоспроможності виробничої
інфраструктури міжнародних аеропортів», подану до захисту на здобуття
наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 –
світове господарство і міжнародні економічні відносини**

Вивчення тексту дисертації здобувача, автореферату та опублікованих наукових праць дає підстави для представлення розгорнутої характеристики основних результатів дисертаційного дослідження та визначення її відповідності критеріям, які викладені у «Порядку присудження наукових ступенів».

Актуальність теми дисертації

На сучасному етапі становлення світового господарства глобалізаційні процеси слугують потужним імпульсом для формування нових умов функціонування міжнародних економічних відносин. Перетворення світового простору в єдину зону характеризується залученням країн у процеси транснаціоналізації, інтеграції та постіндустріалізації, орієнтації на світові ринки товарів і послуг, й вимагає від національних економік відповідного інфраструктурного забезпечення. Суттєво підвищується роль інфраструктури міжнародних повітряних перевезень як фактору підвищення мобільності населення та розвитку міжнародної торгівлі.

Дане питання стосується повною мірою і України, країни, яка має значний потенціал для активної позиції на світовому ринку авіаційних перевезень, й належить до небагатьох країн світу, що володіють повним циклом авіаційного забезпечення – проектування та повномасштабне серійне виробництво літаків, їх ремонт, обслуговування, експлуатація. Авіаринок України відзначається позитивними структурними зрушеннями – динамічне зростання обсягів як пасажирських так і вантажних повітряних перевезень у внутрішніх і міжнародних напрямках, збільшення кількості вітчизняних і зарубіжних авіакомпаній, посилення процесів лібералізації авіаційного сполучення тощо. Однак, не дивлячись на позитивні тренди, стан аеропортової інфраструктури є стримуючим фактором інтеграції України у систему міжнародного поділу праці. Виробнича інфраструктура більшості вітчизняних міжнародних аеропортів відзначається значною зношеністю й відставанням від загальносвітових тенденцій, ситуація ускладнюється її значною капіталомісткістю та недостатністю фінансових ресурсів для якісної модернізації або будівництва нових інфраструктурних об'єктів. Отже, дисертаційна робота Сидоренко Катерини Вікторівни на тему «Формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів» є актуальною, розкриваючи теоретичні і практичні аспекти комплексного обґрунтування необхідних умов та пріоритетів формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів України.

Дисертаційну роботу виконано в межах кафедральних науково-дослідних тем Національного авіаційного університету: кафедри міжнародної економіки – «Стратегія розвитку авіаційної галузі України у системі міжнародних відносин» (№67/11.01.01а), в якій автором особисто розроблено механізми стратегічного розвитку виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів в умовах глобальної конкуренції, «Управління суб'єктами міжнародного авіаринку в умовах змін у глобальному середовищі» (державний реєстраційний номер 0112U007298), де здобувачем запропоновано й обґрунтовано інтеграційну модель формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури

міжнародних аеропортів в умовах змін, які відбуваються у глобальному середовищі; кафедри економіки – «Проблеми ефективного функціонування та розвитку ринку транспортних послуг» (державний реєстраційний номер 0112U008113), в якій особисто автором розроблено методичні підходи до оцінювання рівня конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів на світовому авіаринку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Основні наукові положення, висновки, рекомендації дисертаційної роботи мають належне теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування. Це зумовлено, зокрема дослідженням здобувачем значної кількості вітчизняних та зарубіжних джерел, які відповідають темі дисертації.

Дисертаційна робота Сидоренко К. В. має цілісну концептуальну будову, яка включає комплексне дослідження теоретичних засад конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів, а також розроблення науково обґрунтованих напрямів підвищення конкурентоспроможності аеропортової інфрасистеми України в контексті сучасних умов розвитку глобального авіаринку.

Достовірність одержаних результатів полягає і в тому, що наукові положення, висновки і рекомендації автора всебічно обґрунтовані, аргументовані та базуються не лише на наукових доробках вітчизняних і зарубіжних вчених, а й на матеріалах й аналітичних звітах міжнародних та вітчизняних організацій (ІКАО, ІАТА, Міжнародної Ради аеропортів, ОЕСР, групи Світового банку, СОТ, ВЕФ), офіційних статистичних даних Державної служби статистики України, провідних спеціалізованих зарубіжних видань, власних ґрунтовних емпіричних дослідженнях.

У процесі підготовки дисертаційної роботи здобувач використав значну кількість як загальнонаукових, так і спеціальних методів дослідження, серед яких: історико-логічний, описово-аналітичний, аналізу і синтезу, методи

кількісних та якісних порівнянь, системно-структурного аналізу економічних процесів та явищ, методи економіко-математичного моделювання, експертних оцінок.

Структура дисертаційного дослідження логічна, послідовна і у повному обсязі розкриває тему.

Наукова новизна одержаних результатів

Відповідно до поставленої мети в дисертаційній роботі обґрунтовано низку наукових положень, висновків та рекомендацій, які становлять наукову новизну.

Серед найбільш суттєвих наукових результатів дисертації на особливу увагу заслуговують такі:

– вперше обґрунтовано значення дефініції «виробнича інфраструктура міжнародних аеропортів», під якою автор пропонує розуміти складну динамічну підсистему глобальної виробничої інфраструктури, ключовою функцією якої є забезпечення надання конкурентних послуг міжнародних повітряних перевезень; здійснено її суб'єктно-об'єктну структурування; доведено, що конкурентоспроможність виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів є керованою інтегративною властивістю визначених елементів задовольняти потреби та вимоги зростаючого глобального авіаринку ефективніше і продуктивніше за конкурентів (с. 63-68, табл. 1.3; с. 82-83, рис. 1.8);

– удосконалено механізм формування міжнародної конкурентоспроможності виробничої інфраструктури в частині, що враховує специфіку функціонування виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів, завдяки доповненню та комплексній характеристиці його основних компонент: принципів, рівнів управління, завдань, методів, інструментів реалізації пріоритетів (с. 85-87, с. 175-191, табл. 3.1, рис. 3.1; с. 200-201, рис. 3.5);

– запропоновано нову методику оцінювання рівня

конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів із використанням теорії нечітких множин та формалізацією лінгвістичних змінних; зокрема розроблено систему її оціночних показників (с. 161-165, рис. 2.18; с. 202-209, рис. 3.6-3.8, табл. 3.3-3.5). При цьому автором виконано ґрунтовні розрахунки, які дозволили побудувати відповідні економіко-математичні моделі, що відображають конкурентні позиції виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів різних країн світу (с. 210-212, табл. 3.7);

– набули подальшого розвитку концептуальні підходи до формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів через удосконалення стратегічних планів у частині конкретизації цілей; виокремлення моделей управління її розвитком у разі державної, державно-приватної та приватної власності; систематизацію типів взаємодії державного і приватного капіталів для розвитку аеропортової інфраструктури; виявлення переваг та недоліків залучення приватного сектору до процесу володіння, управління та фінансування розвитку інфраструктури (с. 137, табл. 2.7; с. 143-144, табл. 2.10; с. 146-147, рис. 2.11; с. 196-197, табл. 3.2). При цьому автор спирається на результати ґрунтовного аналізу світового досвіду конкурентного розвитку аеропортової інфраструктури (с. 148-151);

– отримала подальший розвиток характеристика етапів розвитку суспільства у частині причинно-наслідкових соціально-технологічних та інфраструктурних трансформаційних змін, а також періодів наукового пізнання інфраструктури з виокремленням сучасних напрямів її дослідження: інфраструктура як фактор розвитку національних економічних систем в умовах глобалізації, розвиток інфраструктури в умовах змін в інституціональному середовищі та лібералізації світової економіки, формування конкурентоорієнтованої інфраструктури (с. 39-40, табл. 1.1; с. 52-60, рис. 1.6);

– конкретизовано напрями та інструменти формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів України: організаційні (гармонізація з глобальними планами і програмами координації інфраструктурних відносин, лібералізація авіаційного простору

України, реалізація цілеорієнтованих програм забезпечення безпеки авіаційних послуг тощо), фінансово-економічні (застосування механізмів державно-приватного партнерства, державна фінансова підтримка авіабізнесу, залучення іноземного капіталу), технічні (відповідність інфраструктури стандартам глобальних авіаційних інституцій, її модернізація на засадах концепції сталого розвитку, впровадження інноваційних технологій надання аеропортових послуг тощо) (с. 213-221, рис. 3.9).

Оцінка ідентичності змісту автореферату та основних положень дисертаційної роботи

Зміст автореферату повною мірою відображає основні положення дисертації, які дають підставу дати позитивну оцінку науковій та практичній цінності дослідження.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях

Всі викладені в дисертації наукові результати отримані автором особисто. При цьому основні положення роботи опубліковані у 34 наукових працях, з них: 5 – у наукових фахових виданнях України, 5 – у наукових фахових виданнях України, що зареєстровані у міжнародних наукометричних базах даних, 6 – у зарубіжних виданнях, 18 – в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій за темою дисертаційної роботи становить 11,13 д.а., з них особисто автору належить 9,33 д.а.

У друкованих роботах здобувача достатньо повно відображено сутність основних отриманих результатів виконаного дослідження та їх наукова новизна. Публікації відповідають вимогам до наукових статей, встановленим МОН України. Основні результати проведеного дослідження доповідалися на 17 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення сформульованих автором теоретичних положень, висновків і рекомендацій полягає в тому, що вони можуть слугувати методологічною базою для підвищення конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів України з урахуванням сучасних умов розвитку глобального авіаринку. Отримані результати дістали своє впровадження в якості науково-практичних рекомендацій щодо розроблення і реалізації стратегії й механізмів підвищення конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів України на світовому ринку авіатранспортних послуг (довідка Асоціації цивільної авіації «Аеропорти України» №А-09/93 від 01.10.2014), під час обґрунтування стратегічних напрямів і напрацювання інструментів забезпечення збалансованості функціонування аеропорту в умовах глобальної конкуренції (довідка Державного підприємства «Міжнародний аеропорт "Бориспіль"» від 30.05.2014), у процесі стратегічного планування і проведення комплексного аналізу потенціалу реалізації конкурентних переваг аеропорту в умовах інтенсифікації світового авіатранспортного ринку (довідка Комунального підприємства «Міжнародний аеропорт «Київ» (Жуляни)» від 07.12.2017).

Матеріали та результати дослідження впроваджені також у навчальний процес Національного авіаційного університету під час розроблення робочих програм, науково-методичного забезпечення та викладання навчальних дисциплін «Міжнародна комерційна діяльність на авіаційному транспорті», «Міжнародний менеджмент», «Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства», «Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства» (акт від 02.06.2014), а також англomовних курсів «Fundamentals of Transportation Processes», «General Course of Transport», «Air Transportation Management» (акт від 07.12.2017).

**Відповідність вимогам,
що пред'являються до дисертаційних робіт**

Дисертаційну роботу Сидоренко К. В. відрізняють логічність і послідовність викладення матеріалу, всебічне дослідження поставлених завдань, аргументованість основних тверджень автора. За своїм оформленням дисертація зауважень не викликає.

Автореферат дисертаційної роботи відповідає дисертації за змістом і структурою і оформлений згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України. У ньому достатньо повно викладено основні наукові здобутки, пропозиції і висновки автора.

Дисертаційна робота Сидоренко К. В. відповідає встановленим вимогам. Робота виконана самостійно, являє собою закінчене наукове дослідження. Отримані нові науково обґрунтовані результати мають важливе наукове та практичне значення.

Зауваження до змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи дисертацію, слід відзначити, що окремі її підходи та положення є дискусійними, містять недоліки, або ж викладені дещо поверхнево і потребують більш глибокого дослідження та обґрунтування. До зауважень, зокрема, можна віднести наступне:

1. Заслуговує на увагу рисунок автора щодо ієрархічної структури елементів виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів (с. 83, рис. 1.8), проте, на нашу думку, доцільно було б також відобразити не тільки і не стільки компонентну структуру, а й вказати процеси взаємодії між різними ієрархічними елементами.

2. У підрозділі 1.3 в теоретичному плані розглянуто ключові детермінанти конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів й подано систематизацію залежно від рівня економічної системи (рис. 1.10). Проте фактори було б більш доцільно також класифікувати залежно від характеру впливу на такі, що стимулюють й стримують конкурентоспроможність аеропортової інфраструктури, виокремити ресурсні чинники та фактори середовища.

3. Здобувач наводить чимало цікавих з точки зору міжнародної економіки таблиць, пов'язаних з обсягами послуг аеропортової інфраструктури (підрозділ 2.1, с. 112, с. 115, с. 117), втім вони виглядали б більш значущими, якщо б після них наводився більш ґрунтовний аналіз тих змін, що призводять до дистанціювання аеропортів.

4. У розділі II дисертантом проаналізовано сучасні тенденції розвитку світового ринку авіаперевезень в контексті інфраструктурного забезпечення аеропортів (с. 108-133), наведено світовий досвід фінансування та розширення виробничої інфраструктури аеропортів для задоволення зростаючих потреб в аеропортовому обслуговуванні (с. 139-142). Водночас, у роботі приділено недостатньо уваги дослідженню інноваційних технологій в аеропортовому секторі. Враховуючи радикальні технологічні зрушення, якими характеризується перехід до постіндустріальної стадії розвитку суспільства, постає потреба у поглибленому дослідженні і прогнозуванні впливу інноваційних технологій на конкурентоспроможність аеропортової інфрасистеми.

5. На беззаперечну увагу заслуговує обґрунтована автором структура багаторівневої системи діагностичних індикаторів конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів з урахуванням екологічного імперативу та безпеки повітряних перевезень (с. 163-165), що є одним з ключових пунктів наукової новизни, проведене ґрунтовне її комплексно-ситуаційне оцінювання, де головна увага зосереджена на аналізі конкурентоспроможності інфраструктури конкретних аеропортів на світовому ринку авіаперевезень (с. 202-212). Водночас залишається відкритим питання щодо оцінювання країнових і регіональних аеропортових інфрасистем, що актуалізується у процесі формування транскордонного простору України та ЄС.

6. У роботі (розділ 2) наведені цікаві авторські розробки щодо типізації фінансово-інвестиційної взаємодії держави та приватного сектору для розвитку виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів (с. 143-146), у розділі 3 виокремлено переваги та недоліки застосування державно-приватного партнерства в аеропортовому секторі (с. 197-198). Можливо, за такого підходу

було б цікаво розробити один загальний механізм із зазначенням конкретних форм ДПП, які б враховували специфіку вітчизняного аеропортового сектору, що могло б стати «Дорожньою картою» для України щодо стратегічного розвитку конкурентної аеропортової інфраструктури.

7. На наш погляд, доцільно було б розглянути специфіку розвитку та сучасний стан інфраструктурного забезпечення міжнародних аеропортів України в окремому розділі (наприклад, у розділі 2 на с. 118-121, табл. 2.2-2.4, у розділі 3 с. на 211-213, в окремих додатках). Втім, на жаль, цілісний підхід, що охоплював би усі аспекти вітчизняного досвіду формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів України, автором не достатньо чітко окреслений.

Зазначені вище зауваження та дискусійні положення не знижують загальний високий рівень дослідження, його наукову новизну й отримані особисто автором науково-обґрунтовані результати.

Загальний висновок

В цілому дисертаційна робота Сидоренко К. В. є завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати. Вони в сукупності вирішують важливе наукове завдання, щодо визначення умов, факторів і критеріїв формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів, а також напрямів і пріоритетів підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної аеропортової інфраструктури в контексті тенденцій і структурних домінант розвитку глобального ринку повітряних перевезень.

За своїм змістом, завершеністю, достовірністю отриманих результатів, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота «Формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів» відповідає пунктам 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» (від 24.07.2013 № 567, зі змінами і

доповненнями), а її автор Сидоренко Катерина Вікторівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Т. М. Циганкова

